

Documentele istorice

din

Arhivele Braşovului

Răspuns la o critică a D-lui G. I. Ionnescu-Gion

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„MINERVA”

Instiutul de Arte Grafice și Editură

București. — Str. Regală, 6

1903

ALEX. LĂPĂDATU

785 2011
cf. Jorga, Sămănă Torul, II,
784

DOCUMENTELE ISTORICE
DIN
ARHIVELE BRAȘOVULUI

RĂSPUNS LA O CRITICĂ A D-LUI G. I. IONNESCU-GION

București
Tipografia «Minerva»

1903

**Paginele ce urmează s'aū tipărit mai întâi în foiletonul
ziarului «Epoca», 1903, No. 78-9, 82-5.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Documentele din Arhivele Braşovului

Sub titlul «Din Istoria Romînilor: Studii şi Recenziuni», d-l Ionnescu-Gion cercetează în foiletonul ziarului «Conservatorul» (a. III, No. 49 sq) între altele şi opera mai nouă a d-lui prof. Ioan Bogdan: «*Documente şi Regeste privitoare la Relaţiile Ţării-Rumîneşti cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI*», înfăţişînd-o publicului cetitor al numitului ziar ca fiind lipsită de ori-ce valoare istorică şi literară. Într'alt loc şi altă dată (*Sămănătorul*, I, No. 34) am publicat o dare de seamă în care înfăţişam aceeaşi operă tocmai contrariu d-lui Ionnescu-Gion, adică ca pe una din cele mai de valoare ca material istoric şi studii din tot ce a apărut pînă acum la noi cu privire la istoria naţională. Iată de ce ne socotim, dacă nu chiar obligat cel puţin suficient îndreptăţit să spunem cite-va cuvinte asupra obiecţiunilor aduse de d-l Ionnescu-Gion operei d-lui prof. I. Bogdan.

Şi aceasta o facem nu pentru a lua apărarea unui scriitor ce, de sigur, n'are nevoie de slabul nostru ajutor; nici pentru a lumina pe acei mult mai competenţi în materie istorică, cari — dacă vor fi citit opera d-lui Bogdan şi apoi recenziunea d-lui Gion — se vor fi convins, mai de grabă şi în chip mai complet, de puţină serioşitate, pretenţiositatea şi netemeinicia obiecţiunilor cuprinse în recenziunea d-lui Gion. Ci o facem, în primul loc, pentru a dovedi d-lui Ionnescu-Gion însuşi că chiar şi un tînăr, care — departe de a avea la activul său aproape două decenii de cercetări istorice [aşa cel puţin mărturiseşte d-l Gion!] ca d-sa — abia îndrăzneşte a-şi cere un loc modest între începătorii de cercetări istorice, poate să-i înlătore, rînd pe rînd, obiecţiunile aduse operei d-lui I. Bogdan, ca fiind pretenţioase, neserioase şi netemeinice. Iar în al doilea

loc, pentru a arăta tot aceasta acelor cari — mai puțin sau chiar de fel inițiați în cestiuni istorice — vor fi primit drept bani bunî măcar o parte din spusele d-lui Gion, seduși fiind de tonul îndrăsneț al expunerii și, mai ales, de înalta competență ce-o afectează d-sa față de cestiunile istorice, atunci cînd se preface judecătorul sever sau informatorul bine-voitor al d-lui I. Bogdan!

Aceste socotindu-le necesare pentru buna orientare a cetitorilor, putem trece la recenziunea d-lui Ionnescu-Gion.

I

Nu vom releva cîudata schimbare la față a d-lui Ionnescu-Gion, care — din forfecător al Academiei și al academicienilor, după cum îl știam noi acum un an și acum doi ani — ni se înfățișează, așa pe neașteptate, nu numai ca un amic respectuos al Academiei și al membrilor ei, ci mai mult, ca un colaborator, ca un informator bine-voitor la lucrările acestora, cari, între altele, se întrunesc, an de an, și pentru a răsplăti sirguinta și talentul acelora ce, prin lucrări de valoare, au contribuit la creșterea și propășirea culturii rominești. Și nu vom releva nici motivele ce l-au îndemnat pe d-sa să scrie acele «studie și recenzii», precum nici intențiunile ce urmărește prin ele, căci sunt de ordine cu totul personală și depind de întreaga constituție sufletească a d-lui Ionnescu-Gion, pe care nu ni-e dat nouă s'o cercetăm. ¹⁾ Și apoi întreaga expunere din «studie și recenzii» e cusută cu prea multă ață albă, e prea deochiată, pentru ca motivele și intențiunile de care am vorbit mai sus, să nu reiasă în chipul cel mai evident pentru cetitorul nepreocupat.

Trecem peste toate aceste cestiuni, de natură a face ca condeiul să alunece peste marginile obiectivității, ce singură trebuie să ne călăuzească în aceste șire; căci nu ne privește recensentul, ci recenziunea: *non quis, sed quid*.

* * *

Noua ediție a «Genealogiei Cantacuzinilor», publicată și adnotată de d. N. Iorga și editată de d. G. Gr. Cantacuzino, îi

¹⁾ Au făcut-o alții mai competenți: d-nul prof. Rădulescu-Motru în *Conv. lit.*, XXX, p. 1086 sq. (*Un cas de literatură patologică*) și d-l A. Vlahuță în *Goana Vieței*, p. 124 sq. (*Un triumfător*).

dă d-lui Ionnescu-Gion minunatul prilej de a deschide cu ea seria foiletoanelor sale de *studie și recensiumi*. Numai că n'am putut culege mai nimic din ceia ce spune d-sa despre această frumoasă operă de genealogie și istorie. D. G. Gr. Cantacuzino precum și studenții, cărora pare că se adresează foiletonistul de sărbătoare al «Conservatorului», spre a le arăta valoarea istorică și literară a Genealogiei — știu de sigur aceasta, dacă nu mai bine, cel puțin tot atit cît și d. Ionnescu-Gion.

Și ce lucruri frumoase, privitoare la Genealogie și autorul ei, pe care alții le-aū aflat și dat la iveală, ar fi putut popula-risa, în cercul numeroșilor săi cetitori — suum cuique! — d. Ionnescu-Gion.

Maī întii ar fi fost cu cale o vorbă, *una măcar*, despre acela prin îngrijirea căruia s'a publicat opera Banului Mihaī Cantacuzino; despre acel care, cu multă răbdare, a colaționat manuscrisul cu vechia ediție de ziar a Genealogiei; despre acel care, cu priceperea sieși particulară, a prizărit cu adnotațiunī mărunte, dar prețioase pentru lămurirea și înțelegerea textului, paginile elegant tipărite ale Genealogiei; despre acel care a cules din condicele de corespondență ale Cantacuzinilor cu Rușii în timpul războiului încheiat la 1774, scrisrile care «formează o întregire neapărată și esențială a Genealogiei» și le-a publicat la un loc cu aceasta; despre acel care a supraveghiat tiparul cărții și i-a alcătuit tablele cu ajutorul cărora să se înlesnească cercetătorii; despre acel care a scos și pus în lumină cuvenită două din cele mai mărețe figuri din trecutul culturii rominești: Banul Mihaī Cantacuzino și prea învățatul său strămoș, Stolnicul Const. Cantacuzino, cărora le-a scris unele din cele mai frumoase și entusiaste pagine în a sa «Istorie a literaturii romine în sec. XVIII» și, în sfirșit, despre acel care, pe baza Genealogiei și a documentelor familiei Cantacuzino, scoase în mare parte din arhiva d-lui G. Gr. Cantacuzino,—pe care tot dînsul le-a publicat,—a scris o istorie a Cantacuzinilor, pe cît de scurtă, pe atit de interesantă ca țesătură istorică și de frumoasă ca formă literară.

Da, d-le Ionnescu-Gion, așa socotim noi cești tineri, maī puțin umblați în lume, că despre bărbatul care a făcut toate acestea se cădea ca pe urma condeiului d-voastră să rămînă o vorbă două: — una măcar!

Dar, drept scusă, permiteți-ne să vă întoarcem cuvintele : De minimis non curat praetor !

Afară de aceste însă, ați fi putut popularisa alte lucruri interesante despre Genealogie și autorul ei. Căci precum odinioară în «Revista-nouă» a d-lui B. P. Hasdeu ați înfățișat, spre popularizare, portrete de ale bărbaților vestiți din epoca renașterii noastre naționale, — tot așa, acum, aveți prilejul să înfățișați, în acelaș scop, *din studiile altora*, portretul genealogistului și istoricului Mihaï Cantacuzino. Cu privire la *Genealogie* ați fi putut arăta între alte multe, că ea în două locuri se presintă ca însemnat izvor istoric : acolo unde Banul Mihaï narează evenimentele din vremea sa, și acolo unde înrudirea Cantacuzinilor cu Basarabiï îndeamnă pe autorul Genealogiei să dea o expunere istorică a dinastiei Basarabilor și cu ei a Țării Românești. Ați fi arătat apoi cum această expunere e făcută pe baza *Cronologiei critice a Țării Românești*, operă tot a Banului Mihaï, alcătuită pe temeiul *Cronologiei tabelare* a Stolnicului Constantin Cantacuzino, o operă nespuse de prețioasă, ca izvor istoric, din punctul de vedere al datelor sigure, scoase din hrisoave și pisanii, al conștiinței științifice și al spiritului critic în care a fost lucrată.

Așa se face că nu numai istoria Țării Românești cuprinsă în Genealogie, dar toate operele — și a lui Raicevich, și a lui Șincai, și a lui Fotino, — cari au avut ca izvor indigen pentru istoria țării noastre Cronologia critică, sunt superioare acelora cari au avut Cronica țării a lui Stoica Ludescu, ca bună-oară Engel, care a întrebuițat-o după traducerea nemțească a lui Filstich.

În urma acestora cetitorii d-tră, cari cunosc pe Șincai, ar fi înțeles de ce inimosul Ardelean cu anonimul său românesc (care nu-î de cât Cronologia critică) poate ține de scurt la tot pasul pe «prea vestitul Enghel» certându-l rău pentru că «greșește și birfește» pe socoteala neamului românesc.

Aceste și alte multe de aceste ar fi încăput în cadrul foiletoanelor ce poartă în titlu pe lingă «recensiuni» și «studie».

Dar nu v'ați oprit la ele ; și cetitorului obiectiv, care v'a urmărit mai departe, nu-î e greu să înțeleagă cauza : zoriați să ajungeți mai de grabă la cartea d-lui Bogdan, — ad fortissimum! — pentru care numai sunt scrise ale d-voastră «studie și recensiuni».

Siliți să ținem pas cu d-voastră trecem iute și degrabă peste cele ce scrieți cu privire la «Societatea istorică» și activitatea ei *de facto* și *in spe*; căci asupra tuturor am făcut o unică reflecție: nădejtile ce le puneți în activitatea societății în general și a membrilor ei mai tineri în particular să se împlinească cu vîrf și indesat, spre binele culturii noastre naționale.

II

«Am citit — scrie d. Ionescu-Gion — cartea d-lui prof. I. Bogdan, cu creionul în mînă, notînd, extrăgînd, confruntînd pagină cu pagină».

Nu ne îndoim de aceasta. Numai că setea de a găsi greșeli cu orî-ce preț, atît de mult l'a preocupat pe d-sa, în cît n'a prins ceea-ce era bun chiar și pentru d. Ionescu-Gion, căci alt-fel nu făcea greșeli de cronologie — după cum vom arăta — greșeli de care poate zîmbi chiar un elev de clasa 4-a liceală.

D. Ionescu-Gion ne spune, din capul locului, rezultatul conștiințioasei d-sale lecturi: *o sută șapte* foițe pline cu note, — de sigur, adăogăm noi, nimicitoare pentru d-l I. Bogdan.

Mărturisim că, aflînd acest rezultat, am rămas pe gînduri și ne-am întrebat cum se face că într'o carte, pe care am cetit-o cu multă atențiune și care cerceta o epocă pe care se întimplase s'o cunoaștem în mare parte din izvoare — n'am putut scoate nu o *sută șapte* foițe de greșeli, dar nici măcar *șapte*.

După ce am cetit însă întreaga recenziune a d-lui Ionescu-Gion, după ce am luat cunoștință de *quintesența* observațiilor cuprinse în cele o *șută șapte* foițe și am văzut cît de neserioase, pretențioase și netemeinice sunt ele și, mai ales, cu cîtă temeritate și cu cît simulacru de pontif istoric sunt expuse, ne-am hotărît să răspundem d-lui Ionescu-Gion, spre a-i dovedi că nu se mai îmbată lumea cu apă rece.

* * *

Pe temeiul notițelor din cele o sută șapte foițe, d. Ionescu-Gion — energic și sentențios, și într'o formă și dispoziție stilistică ce ne amintește, fără vrere, moțiunile întrunirilor publice de altă dată — condamnă cartea d-lui I. Bogdan, ast-fel:

...«Este absolut lipsită de orî-ce merit științific...; nu întrunește

«nici una din condițiunile esențiale pentru lucrări critice de «felul acesta; *este menită* a falsifica, întuneca și perverti mintea «studentilor.....; *denotă* la autorul ei o lipsă de spirit critic, «de pătrundere și pricepere în apropierea datelor.....; *vădește* «necunoștința completă a documentelor de la Archive și Aca- «demie.....; și, în fine, *scoate la iveală* când copilării, când eresii, «când monstruosități....»

Pentru ce toate aceste,—urmează să dovedească d. Ionnescu-Gion; iar cum dovedește d-sa, vom cerca să arătăm noi, cercetînd, rînd pe rînd obiecțiunile aduse de d-sa *Documentelor și Regestelor de la Brașov*. Cadrul ne este dar hotărît. Și dacă d. Ionnescu-Gion cerea răbdare cetitorilor săi, cu atît mai mult se cade s'o facă aceasta scriitorul acestor rînduri care, afară de dreptate, nu mai are nici un titlu cu care să se presinte cetitorilor; iar dreptatea în lumea de azi umblă mai tot-deauna cu capul spart.

III

D-l Ionnescu-Gion «studiază» cartea d-lui Bogdan «din legiuitate două puncte de vedere: al *formei* și al *fondului*». Bun.

Cu privire la formă d-sa face dintru început cite-va observații foarte puțin serioase, ca să nu zicem chiar ridicule. Ascultați, vă rugăm: O parte din titlu e *scrisă cu roșu*. D-l Bogdan scrie Țara «Rumînească», și nu *romînească*, cum scriu unii, între cari și d-l Ionnescu orî *romînească*, cum e mai corect și scriu cei mai mulți; ba, ce-î mai mult, dl. Bogdan nu rămîne consecvent cu sine însuși, căci dl. Ionnescu-Gion a găsit — într'o carte de LXXXVI+347 pp — odată, *numai odată*, romînească în loc de rumînească. Recensentul, care am văzut cu ce grije a cetit cartea, însemnează un singur loc, unde a găsit romînească în loc de rumînească. Se vede deci că la mijloc e un *lapsus*; căci dacă ar fi găsit și altele, de sigur le-ar fi însemnat. Din parte-ne nu le-am căutat, căci pentru atări operații nu se perde vremea.

O neiertată greșală gramaticală în titlu: *Secolul* XV și XVI, în loc de *Secolele* XV și XVI. Apoi d-l Bogdan scrie tot-dea-una Dumnezeu cu D mare; iar domnul și prea curata cu d mic, p mic și c mic și, în sfîrșit, își permite a scrie prepoziția *compusă* de la într'un cuvînt: dela.

Deși n'ar trebui, totuși se poate răspunde acestor obiecțiuni. Partea din titlu *scrisă cu roșu* e chestie de gust a lucrătorului care a alcătuit acel titlu; iar gusturile nu se discută, orî cit nu i-ar plăcea d-lui Ionnescu-Gion. Rumîn și rumînesc sunt forme arhaice, cari nouă departe de a ne aminti «epoca Fanarioților cu *rumîni săi*», ne înfățișează o particularitate a graiului strămoșesc. Arhaismele amintite sunt prea la locul lor într'o publicație de documente, cari, în întregul lor — decî și ca formă, sunt menite să ne transporte cu întreaga noastră ființă sufletească într'o depărtată vreme a vieții romînești. Secolul XV și XVI, vede orî și cine că e o contragere din forma întreagă și corectă: Secolul (al) XV-(lea) și (secolul al) XVI-(lea), care formă contrasă e admisibilă în titluri, unde stilul lapidar — prescurtat — e îndătinat. Dumnezeu e nume propriu și se scrie cu literă mare. Domn (Voevod) *se consideră* ca nume propriu, căci e departe de a servi ca nume pentru o singură persoană. Așa că poate orî și cine, fără teamă de păcat, să-l scrie cu literă mică; asemenea calificativul prea curată. Și, în sfîrșit, prepozițiunea compusă de la *se* poate scrie laolaltă: *dela*, tot atît de bine ca *înspre*, *despre*, *desde*. Și o scriu așa autori cari au pătruns mai bine ca d. Ionnescu-Gion graiul romînesc.

Vedem bine că cu atari cestiumî facem silă binevoitorilor cetitorî; dar nu suntem de vină. Drept ce, îi rugăm să ne urmărească mai încolo măcar de curiozitate, ca să vadă ce însemnează a căuta nod în papură.

Inrudită cu cele de mai nainte e și observația d-lui Ionnescu-Gion că «d. profesor Bogdan separă principala de subordonata dreaptă cu o virgulă». Dar această virgulă e pusă tot-deauna tocmai ca să lămurească cetitorului de azi înțelesul unor scrisori cu inversiuni și construcțiuni arhaice cu totul transformate în romîneasca noastră de azi. Și chiar de n'ar fi așa: ca și pentru ortografie, avem oare regule *definitive* pentru punctuație? Unii scriitori — e drept, cei mai mulți — întrebuintează punctuația franceză, mai liberă, mai puțin încărcată; alții, cei mai bogați la vorbă, pe cea germană mai încărcată și mai completă pentru bunul înțeles al vorbirii și 'n care principala se separă de subordonata dreaptă prin virgulă.

D. Ionescu-Gion (tocmai d-sa!?) face proces de puritate de stil lucrării d-lui I. Bogdan, ce ar cuprinde: a) *franțuzisme*, b) *trocărisme*, c) *tirtănisme* și d) *figănisme*.

Ia să vedem prin ce dovedește d-sa însă, aceste păcătuirii contra purității de stil.

a) D. Ioan Bogdan întrebuițează, în introducerea sa asupra diplomației vechi românești, cite o dată și verbul a releva. Concluzia: stilul e plin de franțuzisme. Dar într-o lucrare științifică neologismul a releva, curent în limba cărturarilor noștri de azi, nu numai că e tolerat, ci, pentru varietatea și proprietatea stilului, devine chiar necesar. Asta o știe bine și d. Gion, dar de...

b) După d. Gion gubănarioria (nu gubănătoria, cum citează d-sa); căbășit (prostit, zăpăcit); să tirguiască cu postav, cu argint, cu florină; mă păzești cu vești; i se fălise ca o să-î facă rău, — sunt *trocărisme*.

Dacă d-l Ionescu-Gion ar fi știut cât de puțin slavonește ca să controleze traducerile d-lui Bogdan cu textele slave publicate de Miletici (*Novi gramoti*, Sofia 1896. E bine de spus, ceea-ce d-l Ionescu s'a ferit ~~ca de foc~~ s'o spună, că Miletici a publicat 120 texte slave din cele 425 de documente de la Brașov, pe cari le-a publicat, în traducere numai, d-l Bogdan. Așa că cine voește și *este competent* poate controla și judeca *exactitatea* traducerilor d-lui Bogdan), ar fi văzut că trocărismele găsite de d-sa, au fost forme și construcțiuni existente în graiul românesc de altă dată al voevozilor și logofeților ce une-ori dictau pisarilor scrisori și hrisoave; în graiul cancelariilor domnești, în care gîndul și felul de a se exprima al Românului era îmbrăcat într-o haină străină, în slavonește. Și cel ce a voit să ne dea o traducere a acestor scrisori, care — pe lângă exactitate — să reconstituiească întru cât-va, ca structură, formă și lexic, graiul de altă dată al strămoșilor, acela nu putea înlătura expresiunile pe cari d-l Ionescu le numește *trocărisme*.

Dar să ne explicăm.

S'a tradus gubănarioria pentru bunul motiv că așa se va fi pronunțat, de oare-ce în texte avem: grobrănatărstvo (Miletici, op. cit., p. 75); iar vorba e de origină latină. S'a tradus căbășit, pentru că în text este: căbosal (Bogdan, op. cit., p. 127

nota 2). Și oare ce înseamnă aceasta? Înseamnă că ungurismul a căbăși (a prosti, a zăpăci), care azi se mănține numai ca particularitate dialectală în limba română, în limba veche era curent, de vreme ce el intrase și în limba cancelariilor domnești. De ce l'ar fi îndepărtat d-l Bogdan, dacă el era un element de reconstituire a graiului vechi românesc?

«A tirgûi cu postav, cu argint, cu florinî» a fost iarăși o construcție existentă în limbă, de oare-ce în textul slavon — ce traduce construcția dictată în românește — se găsește (v. Mileticî, op. cit., p. 56) și era, se vede, o construcție analogă cu modernul: a face negoț cu postav etc.; numai că însemna, poate, nu a vinde și cumpăra cu bani, ci a face schimb de mărfuri. D. Ionnescu susține că expresia: *se fâlise* că o să-î facă rău, e trocărească. Nu știm zău ce vor zice Moldovenii și Năsăudenii la cari fală, falnic, fâlos și a se fâli sunt vorbe de toată ziua; nu știm zău dacă un Cantemir, un Eminescu, un Coșbuc pot fi învinuiți că au întrebuițat «trocărisme» de felul lui *se fâlise*. Tot ast-fel și pentru: «mulțamesc domniei tale că mă păzești cu vești». (Bogdan, p. 194) și pentru «mă-a venit un om de la Ianoș-Voevod foarte cu mare pace și întocmire pentru mine» (Bogdan, p. 169) cari, fără îndoială, sunt traduceri exacte ale textului slav și sunt forme cari se găsesc mai tirziu în hrisoavele noastre interne din sec. XVI și XVII — de felul cărora d. Bogdan dă o sumă de exemple într'o notă la p. XXXIII din cartea sa. Iar cit pentru Babolna în loc de Bobilna ne e indiferent, câtă vreme se întrebuițează și unul și altul din aceste nume.

c) Dar trocărismele găsite de d. Ionnescu-Gion sunt floare la ureche pe lingă *țigănismele* ce le-a găsit în cartea d-lui Bogdan. A întrebuița forma neregulată, dar totuși corectă (căci e admisă în gramaticî) *ei dădeaû*, în loc de forma regulată: *ei daû*, înseamnă după d. Ionnescu-Gion, a întrebuița un țigănisim. Apoi a întrebuița forma «încinge» cu înțelesul de a încinge briul și tot aceeași cu înțelesul de a se încinge focul, e iarăși «țigănisim». Atunci poporul nostru e țigănesc, nu românesc pentru că n'am auzit și n'am citit: a se *încinde* focul, cum urmează c'ar vrea d. Gion. D-sa subscrie cu amindouă miinile

cele de mai sus; noi mai bine puneam capul sub roată de cit să ne ocărim în acest mod neamul, făcându-l *țigănesc*.

Căci Românul, nu Țiganul, zice: Focul cind se 'ncinge a-nevoie se stinge. Și Anton Pann, care a cules proverbul, și Ispirescu, și Creangă, și Delavrancea, cari — cu toții — au scris încinge nu *încinde* au scris românește, iar nu țigănește.

Iată ce însemnează a poseda *simțul* limbei și a te face judecător și învățător altora în cestiuni de puritate stilistică.

d) Un articol posesiv strecurat la loc nepotrivit printr'un lapsus calami în titlul lui Mircea cel Bătrîn: «peste amîndouă laturile *ale Dunării* întregi,» în cel d'intîi document al publicației d-lui Bogdan, îl face pe d. Gion să califice întreagă această publicație ca conținînd *tîrtănisme*, iar pe autorul ei ca necunoscînd firea limbii românești. Dar între obiecțiunile neserioase, dar foarte neserioase, pe care le-a ridicat d. Gion putea să lipsească și una de soiul acesta?

Pe cea mai de efect d. Ionnescu a lăsat-o la sfîrșit, ca să închee cu ea seria observațiilor privitoare la formă. Iat-o: Vintilă logofătul lui Țepeluș scrie către Maria, doamna acestuia: «Să știi domnia ta, că de cînd *ai eșit* domnia ta ne este inima cernită și rea».

Doamna era la Brașov, unde o dusese, răpind-o, Basarab-Laiotă. D. Gion se întreabă: «Ce însemnează *ai eșit* fără nici un compliment indicator, director, explicator, fără de cari poate fi interpretat în mod ciudat?» Apoi cum era să'i facă d. Bogdan pe placul d-lui Gion, adică să adaoge un «compliment indicator, director, explicator» dacă el nu e în textul slav; și dacă frunzașul boer din a doua jumătate a secolului al XV-lea înțelegea prin «*ai eșit domnia ta*» ce *trebuie să înțelegem* și noi cei de azi, iar nici de cum ceia ce se mai *poate înțelege*. O, dacă ar fi știut strămoșii noștri din acea vreme că scrisorile lor or să ajungă pe mîna strănepoților lor din sec. al XX-lea, cari întru atît s'au rafinat sufletește în cît au pervertit, au îndoit înțelesul multor vorbe, dîndu-le pe lingă înțelesul lor propriu și unul figurat, ascuns, *murdar* chiar, — poate că pe lingă «*ai eșit domnia ta*» ar fi adăogat și un «compliment indicator, director, explicator»... Dar așa, noi ceștia cu croială sufletească mai simplă, înțelegem din scrisoarea lui Vintilă logofătul aceea

ce *trebuie* să se înțeleagă; alții înțeleagă ce vor, zimbească, ridică sau facă ce vor...

Și cu aceasta facem nod obiecțiunilor cu privire la formă aduse de d. Gion cărții d-lui Bogdan. Răbdătorii cetitorii s'au putut convinge cât sunt ele de serioase...

Trecem acum la obiecțiunile privitoare la fond, cari și ele au alte două cusururi, pe cari le vom dovedi cu prisosință: *sunt pretențioase și netemeinice.*

IV

Am ajuns la partea a doua a recenziunii d-lui Ionnescu-Gion, care privește *fondul* lucrării d-lui I. Bogdan. De și făgăduiam a dovedi cu prisosință că toate obiecțiunile aduse de d. Ionnescu în această privință sunt pretențioase și netemeinice, — totuși pe cea dintîiu dintre ele ne vedem siliți s'o punem alături cu obiecțiunile privitoare la formă, adică în șirul celor neserioase. Iată de ce :

« Documentele și Regestele » d-lui Bogdan sunt precese de o introducere asupra diplomaticei vechi romînești, în care autorul descrie cu deamărunțul particularitățile externe și interne ale documentelor noastre, ne arată normele de datare ale lor și se oprește mai îndelung asupra studiului peceților și emblemelor. Aceasta este cea ce d. Bogdan numește numai o *introducere*, dar care, de fapt, e un întreg tractat de diplomatică — cel întîiu la noi Romîni — în care se găsesc bine orînduite, lămurit expuse și atrăgător scrise cunoștințele cele mai interesante și indispensabile orî cărui cercetător în domeniul istoric. Ei bine, iată cum d. Ionnescu-Gion judecă și nimicește tot odată această introducere asupra diplomaticei vechi romînești :

« Să spuî că există într'o scrisoare a lui Vlad Călugărul său Radul de la Afumați o arengă, un proemiū, promulgatio, expositio, sau dispositio, corroboratio însemnează să nu ne dăm seama despre ce este vorba ! » E cit se poate de ridiculă această exclamație.

Pentru că nu putem crede și nici închipui cum că cine-va care cunoaște cât de puțin documentele interne romînești, necum d. Gion, — pentru care, după toate aparențele, documentele (condicele mai

ales!) Arhivei și ale Academiei nu mă presintă nici o taină, și care mărturisia acum doi ani, urbi et orbi, — după cît ne aducem aminte — chiar în acest ziar, că a cetit sute și sute de hrisoave pentru alcătuirea operei sale de căpetenie, «Istoria Bucureștilor» cheltuindu-și vederea — nu ne putem închipui, repetăm, să nu poată alege dintr'un hrisov românesc părțile designate prin terminii latini înșirați mai sus. Pentru că nu putem crede iarăși că acei în stare de a face reconstituirea istorică a unor stări culturale, sociale și politice de mult dispărute să-și închipue că voievozii noștri umblău cu călimările la briu, scriind ei înșiși, așa cum le venea în condei scrisorile și hrisoavele lor; că la noi nu exista cancelarii domnești în care secretarii de latinie și pisarii de slavonie să se țină de anumite formule tradiționale — reduse se 'nțelege în hrisoavele noastre, dar totuși existente și evidente — care 'și avea origina, prin Ardeal, Ungaria și Polonia, în cancelariile apusene și, prin Sirbi și Bulgari, în cancelariile slavo-bizantine.

Urmează apoi într'al șaselea foileton din *studiele și recensiu-nile* d-lui Ionnescu-Gion o sumă de cestiuni personale, care se învîrtesc în jurul numelor d-lor Hasdeu, Sturdza, Tocilescu, Bogdan, Miletici și altor învățați — mai ales slaviști — străini. Trece peste toate aceste cestiuni pentru a nu călca condițiunea ce ne-am pus-o la începutul acestor rinduri, adică de a înconjura cestiunile ce sunt în legătură directă cu persoana și sentimentele d-lui Ionnescu-Gion.

V

Isprăvind, cum am văzut, iute și de grabă, cu introducerea cărții d-lui Bogdan, d. Ionnescu trece la documente, cari, după d-sa, «*nu fac două parale*», pentru că d. Bogdan n'a publicat în paralel cu traducerile sale și textele slave, luînd ast-fel dreptul de control cetitorilor competenți, între cari de sigur și d-lui Ionnescu-Gion. Căci iată cum apostrofează d-sa pentru aceasta pe d. Bogdan: «Cine mă asigură că d-ta ești *știință infusă*, omniștient și infailibil? De ce-mi ieși dreptul de control?»

Cetitorii cari ne-a urmărit și a văzut că traducerile d-lui

Bogdan *se pot controla*, în parte, cu textele publicate de Miletici, cari au mai văzut — cind cu gubărnatoria, căbășit etc. — cit de competent este d. Gion întru a controla traducerile din slavonește ale d-lui Bogdan, — vor zîmbi de sigur, cetind apostrofa d-lui Gion de mai sus. Cu toate aceste d. Ionescu e foarte serios, căci iată ce ne mai mărturisește d-sa : «*Eû nu știu slavonește și totuși cetind Brașovul* d-lui I. Bogdan (așa numește d-sa «*prescurtat*» cartea d-lui Bogdan), am avut trebuință de textul original. *E curios, dar este așa*». Nouă ni se pare aceasta chiar mai mult de cit curios... Și nesimțindu-ne în stare să luăm asupra-ne deslegarea acestei ciudate probleme de logică, o lăsăm pe seama fie-căruî cetitor ; în schimb vom explica în cîte-va cuvinte cum stă chestia cu textele.

*

Am spus ceea ce toți cei ce se ocupă cu cercetări istorice știu și ceea ce s'a ferit ca de foc să spună d. Ionescu-Gion că învățatul bulgar Miletici a publicat — chiar în anul (1896) în care arhivarul orașului Brașov a dat peste documentele publicate acum de d. Bogdan — 120 de texte din aceste documente. De toate muntenești sunt 424, pe cari le-a publicat astă toamnă d. Bogdan : 227 pe de-a întregul, iar 197 în regeste. Decî, dacă e vorba de controlat exactitatea traducerilor, se pot controla numai cele 227 dintîiu. Ei bine, am numărat cite texte slave din aceste sunt publicate de Miletici, și am găsit 102.

Ne întrebăm acum : nu sunt oare aceste texte la îndemîna tuturor, nu sunt oare suficiente ca persoanele în adevăr competente — 4-5 în toată țara — să poată controla traducerile d-lui Bogdan ? Cine ar putea răspunde contrariul ? Și nu ne îndoim că au fost și de acei cari au controlat, dar ca oameni de bun simț și obiectivi în cestiuni științifice, n'au găsit nimic de obiectat ; căci alt-fel s'ar fi ivit vre-o critică în această privință de astă toamnă și pînă acum.

Fără a mai aminti de autoritatea de care se bucură, în țară și streinătate, d. Bogdan în cestiuni de slavistică, — socotim că numai prin cele de mai sus am dovedit în deajuns că cestiunea cu *controlul* chiar de ar fi venită din partea celor ce știu slavonește e *pretențioasă* ; dar mai ales cînd e venită din partea d-lui Ionescu-Gion, care mărturisește *coram publico*

ceia ce noi o credem și fără să ne-o spună : «Eū nu știū slavonește...»

Dar să continuăm. D. Bogdan mărturisește însuși că strict științificește ar fi fost necesară publicarea textelor slave ; dar pe de o parte mijloacele materiale, pe de alta interesul istoric, pe care singur numai îl presintă pentru noi documentele brașovene, precum și tendența de a face din publicația sa nu numai o carte pentru cercetători, ci și o carte de lectură istorică pentru cît mai mulți cărturari, l'aū silit a ne da numai traducerile. Motive îndestulătoare pentru cine nu caută nod în papură.

Pentru că ce alta l'ar fi silit pe d. Bogdan să nu publice textele slavonești? Stingăcia? Dar d-sa a publicat, slavă Domnului, — ca nimenea altul pînă acum la noi — destule texte slave atît în țară cît și în străinătate. Teama de control? Dar am văzut și cum stă cestiunea aceasta a controlului. Atunci ce dar?

Bunul simț, interesul ce presintă pentru noi documentele publicate, precum și tendința ce urmărește publicația d-sale. Căci pentru noi Romîni documentele brașovene nu presintă un interes lingvistic ca pentru Bulgari bună oară, ci numai unul istoric. Și atunci traducerile ne sunt suficiente, cînd ele presintă siguranță. Iar dacă d. Gion nu se încrede în ele, fie ne permis să observăm că numărul cercetătorilor trecutului romînesc nu se reduce la d-sa. Apoi publicarea textelor ar fi fost îngreunătoare pentru ca publicația d-lui Bogdan să poată pătrunde în publicul mare, ceea-ce a fost scopul d-sale. Pentru acest lucru s'a străduit să îmbrace traducerile sale într'o formă literară cît mai aleasă și atrăgătoare. De sigur n'a fost ușor ca rămînînd credincios, ca exactitate, textului slav să îmbrace traducerile într'o formă literară arhaizată ca sintaxă și lexic, — atit cît îngădue bunul simț și graiul poporului.

Și tocmai în aceasta stă unul din principalele merite ale publicației d-lui Bogdan ; un altul, cum vom vedea, e datarea documentelor publicate de d-sa.

*

Să ne întorcem însă acolo de unde plecasem înainte de a face această mică digresiune ; acolo unde d. Ionescu-Gion mărturisea că nu știe slavonește și totuși are trebuință de originalul slav, spre a controla o frasă dintr'o traducere a d-lui Bogdan.

Anume iată pentru ce : Basarab cel Bătrîn răpise pe lingă alte două rude ale domnului și pe doamna lui Basarab cel Tinăr, pe care o dusesese și o ținea închisă în Brașov. Pe lingă scrisorile domnului către Brașoveni, în care îi ruga, amenința chiar, să-î libereze soția și rudele din mîinile vrăjmașilor săi, ni s'a mai păstrat și o scrisoare a trei boeri de-aî lui Basarab cel Tinăr în care aceștia cereau liberarea și trimiterea acasă a rudelor domnului lor, căci — scria *Neagu Vornicul* — «știu bine că în Brașov n'a fost așa obiceiū, ci cum a fost voia Brașovenilor așa a fost : *căci cei ce au cărat piatră și au început să zidească Brașovul, aceia au pus temeiū ca nici craiul să nu vă poată scoate din obiceiul vostru*».

Fraza din urmă a pasagiului citat, cea subliniată — în care ori-cine poate vedea că e o vorbire figurată ce exprimă aceeași idee din fraza întii, adică libertatea de acțiune în lăuntru cetății, acordată Brașovenilor prin privilegiū crăești — i s'a părut d-lui Ionnescu-Gion neînțeleasă, obscură. Îi trebuia deci, spre clarificare, textul original slav, pe care însă, nefiind publicat, nu l-a putut avea. Și fiind-că, chiar de l-ar fi avut, situația ar fi rămas aceeași, trebuia, în ori-ce caz, ca d-sa să-și sprijinească părerea emisă, cum că traducerea latină e obscură, neînțeleasă.

Și iată cum și-o sprijinește :

D. Ionnescu crede că scrisoarea ar fi coprinzînd cu totul altceva : «o superbă apostrofă» a lui Neagul Vornicul la adresa Brașovenilor, pe cari — după ce le amintește că strămoșii săi, *boerii băsărăbești, au cărat piatră* la zidurile Brașovului cînd Cavalerii Teutonî (1211—1228) au ridicat acele ziduri — îi mus-trează pentru purtarea lor puțin recunoscătoare.

Sunt mai multe motive cari să ne facă a respinge această hipoteză, după părerea noastră, absolut neadmisibilă. În primul loc credința că traducerea e bine făcută și că cea mai naturală interpretare a frazei : «*cei ce au cărat piatră...*» e cea pe care am dat-o, adecă e o vorbire figurată. În al doilea loc un fel de sentiment, ușor de înțeles, care ne oprește de a considera pe boerii noștrii Basarabi slugi benevole la stăpîni streîni. Și în al treilea loc, neadmisibila legătură istorică ce se face între Basarabi Olteniei și Brașovul și Cavalerii Birsei *la începutul secolului al XIII*, căreia se opun următoarele împrejurări istorice :

În întâia jumătate a secolului al XIII, înainte de năvălirea Tătarilor, nu poate fi vorba de o formațiune politică de stat, întemeiată *prin Basarabi*, de cît în dreapta Oltului, în Bănatul Olteniei. Formațiunea politică de stat ce se dovedește ca existentă după năvălirea Tătarilor în ținutul de dincoace de Olt nu era, după toate indiciile, băsărăbească. Iar relațiunile între Țara Românească și țara Birsei prin Brașov n'au putut exista de cît numai atunci cînd această Țară Românească se constituie, în a doua jumătate a sec. al XIII. Înainte nu; căci tocmai Cavalierii Teutonî — aduși în țara Birsei nu numai ca s'o apere și întărească, ci și ca s'o organizeze — au fost acei cari au deschis și asigurat pasurile Carpaților, întemeind vestitele lor Creuzburguri de o parte și de alta a Carpaților, mai întîi pe valea ce leagă Brașovul cu Cîmpulungul prin Rîșnov, Bran și Rucăr. În curînd Teutonîi sunt siliți să plece, și organizația întemeiată de ei suferă prin năvălirea Tătarilor; iar de statornicie, siguranță și legături între țara Birsei și Țara Românească nu poate fi vorba de cît cel mult în a doua jumătate a secolului al XIII.

Aceste fiind împrejurările istorice, ipoteza istorică cu existența unor legături între Basarabi Olteniei și Teutonîi din țara Birsei *la începutul sec. al XIII* e absolut neadmisibilă. Și a voi să dovedești pe temeiul unei atari ipoteze, neadmisibilă istoricește, *obscuritatea* unei traduceri, cum voește d. Ionnescu-Gion — poate vedea orî și cine că e din cale afară de pretențios. Dar d-l Gion, neștiind slavonește, n'a putut controla exactitatea traducerilor d-lui Bogdan de cît în âst mod: pe cale indirectă, deductivă. Și după ce controlează ast-fel, d-sa adaugă încheierea: «Traducerile d-lui decan al Facultății de litere, fără texte slavoane, nu fac două parale». Ingenioasă metodă de cercetare, frumos specimen de critică și, mai ales, logică încheiere!!!...

În legătură cu chestia Basarabilor cărători de piatră la ridicarea zidurilor Brașovului, d. Ionnescu-Gion zice cu privire la Neagul Vornicul: «D. prof. Bogdan nici nu-și dă seamă de cine e Neagul Vornicul, tatăl boierilor Craiovești (Condica și Odoarele Bistriței)». *Aci d-sa e de rea credință*. Iată de ce. Intr'un articol asupra Craioveștilor publicat astă-vară în revista d-lui profesor Tocilescu, d. Ionnescu-Gion mărturisia pe baza izvoa-

relor citate de d-sa mai sus: «Hrisov lămurit și autentic care să spună cine a fost tatăl boierilor Craiovești nu cunosc!» Și cum se vede nu cunoaște nici acum, de și afirmă că tatăl Craioveștilor e Neagul Vornicul; căci dacă ar cunoaște l'ar fi citat. Apoi de-ar fi spus numai: că Neagul Vornicul *poate fi tot una* cu acel Neagoe, pe care răposatul Odobescu îl da ca tată al Craioveștilor nu se putea; de oare ce operele lui Odobescu nu sunt patrimoniul exclusiv al d-lui Ionnescu-Gion; și-apoi cum și-ar fi afirmat d-sa ast-fel, în fața cetitorilor săi necunoscători în materie, competența și autoritatea în chestiuni de istorie, pe cari trebuie să le aibă numai de cât un critic sever și neiertător ca d-sa?!

VI

Am spus mai sus că un alt merit de căpetenie al lucrării d-lui I. Bogdan e faptul c'a izbutit să dateze documentele, fără de care ar fi servit prea puțin sau aproape de fel cercetătorilor. Din 425 documente publicate de d-sa numai vre-o 13, pare-mi-se, sunt dateate complet; celelalte sunt numai cu data de zi și de lună sau n'aū nici o dată. D. Bogdan a căutat în documentele sale indicii paleografice, diplomatice și mai ales istorice cu ajutorul cărora să poată stabili data exactă sau cât mai aproximativă a documentelor brașovene. Le-a găsit, fără îndoială, nu cu înlesnire, și a izbutit să dateze, documentele sale în așa fel în cât un bun cunoscător al istoriei Țării Românești din sec. XV și XVI să rămâie pe deplin mulțumit. Se înțelege, nici d. Bogdan nu susține și nimeni nu poate pune mina pe cruce că toate, dar absolut toate, vor fi izbutite și că celor dateate aproximativ nu li s'ar putea stabili o dată mai exactă.

Aci am fi dorit să se fi oprit mai mult d. Ionnescu-Gion: să ne arate obiecțiunile ce are de făcut asupra datării documentelor; și cum d-sa se dă drept un desăvârșit cunoscător al istoriei mai vechi a Țării Românești și mai ales al familiilor boierești, să fi găsit — peste ceia ce a găsit d. Bogdan — alte indicii cu ajutorul cărora să se fixeze mai de aproape data documentelor dateate de d. Bogdan cu aproximație. Căci noi așa

credem cum că critica nu este atit o operă de distrugere, cit mai ales una de îndreptare și de *completare*.

Dar se pare că d. Ionnescu-Gion a făcut această operație, și n'a găsit nimic de obiectat. Căci a găsi din 400 de documente datate numai unul asupra datei căruia să ridici obiecțiunea că n'ar fi potrivit datat, ni se pare a fi tot atit cit a nu spune nimic. Și 'ncalte dacă obiecțiunea ar fi temeinică!

Iat-o. D-lui Ionnescu-Gion i se pare că o scrisoare a unui Vlad-Voevod către Brașoveni (Bogdan, p. 55) n'ar fi cum a fixat-o d. Bogdan a lui Vlad Dracul, ci a lui Vlad Călugărul.

Inainte de a vedea pe ce-și întemeiază d-sa această părere, să vedem de ce d. Bogdan a atribuit această scrisoare lui Vlad Dracul. Pentru că dintre boerii citați în acea scrisoare pe unul singur, pe Mihail logofătul, l'a găsit pomenit în alt document la 1453 și pentru caracterele paleografice cari sunt ale unei scrisori din prima jumătate a secolului XV. D. Gion cunoaște un boer Pardos dintr'un document (copie, de sigur!) al lui Vlad Călugărul și din faptul că în scrisoarea pomenită mai sus e amintit un boer Pardo, d-sa deduce că d. Bogdan n'a cetit bine și că acel Pardo nu e altul de cit Pardos al lui Vlad Călugărul. Chiar dacă ar fi așa (deși nu-î, — de care lucru d. Gion se putea convinge uitându-se în Miletici, p. 61, unde ar fi văzut că și învățatul bulgar a cetit ca și d. Bogdan: Pardo; ba ne încredințează de exactitatea cetirei printr'un *sic*), chiar dacă ar putea crede cine-va pe d. Gion mai bun paleograf ca pe d. Bogdan — cestiunea așa cum o pune d. Gion nu hotărăște absolut nimic. Poate prea bine ca acel Pardos din scrisoarea către Brașoveni să fie vre-un înaintaș al acelui Pardos din timpul lui Vlad Călugărul.

Dacă d. Gion ar fi adus altă obiecțiune temeinică în locul acesteia poate că lucru s'ar fi schimbat, fără ca cine-va să se fi supărat; ba din contră am fi avut și noi mulțumirea să recunoaștem că a avut și d. Ionnescu-Gion în întinsa sa recenziune o *dată* măcar dreptate. Așa că ne vedem siliți a clasa și obiecțiunea de mai sus în șirul celor netemeinice.

Aci e locul, credem, să deschidem o mică parantesă. Am spus că nimeni nu poate susține — și o mărturisește însuși d. Bogdan — că documentele brașovene n'ar cuprinde și alte indicii de datare de cit cele găsite de d-sa. Dovadă d. profesor

Onciul. Cu prilejul studiului ce publică în Convorbiri despre «Titlul lui Mircea cel Bătrîn» a întrebuințat și documentele publicate de d. Bogdan. Și a găsit, într'o scrisoare a Pretendentului Dan către Brașoveni, pe care d. Bogdan o datase între 1456—60, un indiciu cu ajutorul căruia să precizeze mai de aproape data scrisorii.

Anume în scrisoare Dan zice: «căci vrem să trimetem iarăși oamenii noștri la *chesarul-craiu*». Cine putea fi chesarul-craiu? Regele Ungariei? nu; căci acesta era numai craiu! D. Onciul l-a găsit. Era Frederic al III-lea, ales contra lui Matei Corvin, care era cu adevărat și chesar și craiu, și împărat și rege, și deci scrisoarea trebuie datată între 12 Feb. 1459, când Frederic a fost ales Rege și între 1460, Mart 2, când pe Dan îl constatăm în bune relații cu Matei Corvinul. Așa dar în acest timp e scrisă scrisoarea Pretendentului Dan. (v. *Convorbiri literare*, XXXVII, p. 229 nota 1).

Pe acesta său un alt indiciu de felul acestuia să fi găsit d. Ionescu în documentele brașovene, cu ajutorul căruia să fi stabilit mai de aproape de cit d. Bogdan datele documentelor brașovene și atunci ar fi dat dovadă de pătrundere în cestiuni istorice. Așa însă... BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acum vine rîndul să dovedim ceea-ce am afirmat mai la început: că grija d-lui Ionescu-Gion de-a găsi cu orî-ce preț greșeli cărții d-lui Bogdan atît l'a preocupat în cit n'a prins din des numita publicație ceea-ce era bun chiar și pentru d-sa, d. Ionescu-Gion. Iată.

Pomenind de Vlad Călugărul d-sa înseamnă în parentez și anii domniei acestuia: 1481 — 1493. Ei bine, dacă ar fi urmărit documentele d-lui Bogdan pentru interesul lor istoric și dacă ar fi cetit cu atenție și «adnotațiunile istorice» — atunci ar fi văzut că data domniei lui Vlad Călugărul trebuie să fie: 1482—1496. Ba ar fi văzut din adnotațiunile istorice ale d-lui Bogdan că cel întîi care a stabilit această *nouă dată exactă* e d. profesor Gr. Tocilescu, de sigur, tot pe baza documentelor brașovene. Aceasta o știu elevii cari întrebuințează manualul de Istoria Romînilor al d-lui Tocilescu. Se înțelege d-lui Gion nu-î poate pretinde nimeni să cunoască data exactă a domniei lui Vlad Călugărul dintr'un manual școlar; căci de, d-sa cunoaște și stu-

diază istoria Romînilor, de-a dreptul din izvoare. A avut însă prilejul ca din publicația d-lui Bogdan să facă cunoștință cu unul din rezultatele noi pe cari d. Tocilescu le-a adus istoriei noastre naționale pe baza documentelor de la Brașov, și totuși a pierdut acest prilej.

VII

Cu cele ce le-am expus mai înainte se închee, putem zice, quintesența observațiilor pe cari d. Ionnescu-Gion le-a cules din cartea d-lui I. Bogdan în cele o sută șapte foițe. Căci observațiile ce urmează — cum se va vedea — nu se mai referă propriu zis la cartea d-lui Bogdan, ci sunt un fel de desiderate pretențioase ale d-lui Gion asupra celor ce ar mai fi trebuit, după d-sa, să cuprindă cartea d-lui Bogdan; și în al doilea rînd învinuiri pe cari nimeni din cei ce cunosc lucrările istorice ale d-lui Gion nu se poate îndoii că însuși cel ce le-a adus d-lui Bogdan n'a fost încredințat, scriindu-le, că «vorbește de funie în casa spinzuratului».

Fiind-că am făgăduit la început că vom înlătura rînd pe rînd obiecțiunile cuprinse în recenziunea d-lui Ionnescu, suntem siliți să ne oprim și la aceste de pe urmă.

D. Ionnescu care a cetit cartea d-lui Bogdan cu grije, dar — cum am dovedit — nu și cu atențiune, și care ne dă a înțelege cum că documentele Academiei și ale Arhivei nu mai aŭ taine pentru d-sa, — declară sus și tare că d. Bogdan n'a întrebuințat din documentele existente la numitele instituțiuni nici măcar atîtea cite cunoaște, de pildă, d. Gion. Dar cetitorul în zadar așteaptă ca d. Ionnescu să dovedească declarația, învinuirea aceasta, printr'un citat, printr'un exemplu măcar. Nu, d-sa și-a strîns, de sigur, foițele și acum pretinde, în virtutea autorității sale de istoric romîn, să-l credem pe cuvînt.

De cît creduli pe care-i caută d. Ionnescu-Gion nu se vor găsi între acei cari știu din scrierile sale cam cite, ce fel și cum cunoaște d-sa documentele noastre interne; nici între cei cari aŭ cetit cartea d-lui Bogdan și s'aŭ putut convinge ce fel, cum și cite documente interne a întrebuințat în publicația d-sale; și nici între cei cari, de curiositate, aŭ răsfoit saŭ vor răsfoi condica

cu numele cetitorilor de documente de la Academie—ca să vadă pe cit de des semnat acolo numele d-lui I. Bogdan, pe atât de rar (mai nici odată) numele d-lui G. I. Ionescu-Gion.

Și în urmă ar înțelege pentru cine «e anost, e obositor, e euervant, ține mult, mănincă timp mult, cetitul documentelor la Academie» și cine poate fi numărat între «istoricii cari fug de asemea corvoadă».

Nu, d-le Ionescu, la pomul lăudat nu merge nimeni cu sacul!

O altă învinuire adusă d-lui Bogdan de d. Gion e că citatele din «Documente și Regeste» n'ar fi complete, corecte și destul de lămuritoare. Nu vom căuta să dovedim contrariul, căci cartea d-lui Bogdan e la îndemîna orî și cui și ce-î mai ușor de cit să se încredințeze cine-va dacă niște citate sunt bine făcute și destul de lămuritoare! Ceea ce ne miră e însă faptul că o atare învinuire vine tocmai de la d. Ionescu, unul din cei mai insuficienți scriitori romîni în această priviță. Așa, pentru a rămînea numai în marginea recenziunii de care ne ocupăm, d-sa citează într'un loc. «v. Quellen». Poftim acum, d-ta cetitor mai puțin familiarisat cu izvoarele externe ale istoriei romîne, de te orientează, dacă poți, după citatul d-lui Gion. Publicațiunii de izvoare, de quellen sunt multe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar întrebînd vei afla despre cari e vorba: Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. Numai că cu aceasta rămîi tot în mijlocul drumului; căci fără indicație prealabilă și precisă vei căuta multă vreme în cele trei volume mari ale publicației orașului Brașov pînă vei găsi ceia ce dorește d. Ionescu-Gion. Am putea da și alte citate de natura acestuia, rămase pe urma condeiului d-lui Ionescu. Cel dat e de ajuns spre a dovedi orî și cui că d. Gion și aci vorbește de funie în casa spînzuratului.

«D. prof. I. Bogdan — scrie mai departe d. Ionescu — spune o mulțime de amănunte despre pașalele turcești, despre nemeșii Transilvaniei și ai Ungariei și nimic despre boerii de cari vorbește textul documentelor... de Giura Logofătul,... despre Gherghina Pîrcălabul,... de Barbul Banul Craiovei, de Harvat marele logofăt,»—și alți boeri mai cu seamă Craiovești, pe care-î cunoaște mai bine recenzentul. Pentru d. Gion «faptul acesta e ciudat și curios»; pentru cel ce a cetit cartea d-lui Bogdan cu luare aminte e însă foarte natural și explicabil. Pașalele tur-

cești, nemeșii Transilvaniei și ai Ungariei, despre care se vorbește des în cartea d-lui Bogdan, sunt indicii istorice pentru datarea documentelor mult mai sigure și mai determinătoare de cît boerii d-lui Gion cari au fost cu zecile de ani și sub mulți voievozi tot logofeți, tot pîrcălabi și tot bani... Credem că acum poate să se dumirească și d. Gion.

După d. Ionnescu, publicația d-lui Bogdan ar fi trebuit să cuprindă monografii, biografii și genealogii de ale tuturor boerilor pomeniți în documentele brașovene și mai ales de ale boerilor Dănăști și Pîrvulești, pe care-i cunoaște d-sa mai bine. Și dacă d. Bogdan n'a întocmit publicația în acest chip, aceasta însemnează, pentru d. Gion, că n'a avut pregătirea necesară; iar nici decum că publicația d-lui Bogdan n'ar fi fost atunci o frumoasă și însemnată colecție de «Documente și Regeste», traduse din slavonește și însoțite de adnotațiuni istorice, ci un fel de «Miscellanea» de studii, monografii, biografii și genealogii făcute pe baza documentelor brașovene și pe a altora.

Ba, d. Gion îi dă și pildă d-lui Bogdan cum ar fi trebuit să fie completate adnotațiunile istorice. Așa la p. 221 din cartea sa d. Bogdan înseamnă, pe baza hrisoavelor, funcțiunile ce le-a ocupat un însemnat boer din timpul lui Vlad Călugărul și Radul cel Mare, Staicu logofătul. Aceasta nu mulțumește pe d. Gion; pentru că «d. Bogdan nu ne spune nimic despre acest ginere al lui Vlad Vodă Călugărul, băiat al primei Caple cunoscute în Istoria Romînilor, cumnat cu Radu cel Mare și cu alți Domni, tată al lui Pîrvul Comisul, boer drăculesc (ăst Pîrvu) care să căsătorește cu fata lui Dumitru Iacsiți, înrudiți cu Brancovicii Serbiei. Nimic! Nimic! Nimic!»

Hei, dar multe și frumoase lucruri mai știe d. Gion, își vor fi zis, cetind cele de mai sus, unii din cetitori d-sale; pe cînd d. Bogdan «nimic! nimic! nimic!» Așa ar fi, dacă toate acestea nu le-ar fi spus, deși nu cu atîta paradă, alți mai înainte; dacă nu le-ar fi spus dd. Hasdeu și Iorga (Columna lui Trajan pe a. 1874, p. 128; Pretendenții domnești, 1898, p. 16; Studii și documente, III, p. XLV). Iar dacă d. Ionnescu nota printre rînduri pe cei ce le-au spus mai înainte, poate că cetitorii d-sale ar fi reflectat: de, dacă le-a spus alții și dacă nu sunt rezultatele ciștigiate personal de d. Gion, le va fi cunoscut și d. Bogdan; numai atît că a crezut că nu încap în cadrul publica-

țiunii d-sale. Dar atunci cum s'ar mai fi rățoit d. Gion cu înalta d-sale competență și «omniștientă» în cestiunile istorice, cînd se contraface în judecătorul sever al d-lui Bogdan.

D. Ionescu zice despre Staicu Logofătul că era cumnat cu «Radu cel Mare și cu alți domni». Care alți? Căci dintre fiii lui Vlad Călugărul unul singur a mai domnit: Vlad cel Tânăr sau Vlăduță? Dacă am urma sistemul de critică al d-lui Gion ar trebui să scriem: D. Ionescu habar n'are că Mihnea cel Rău pe care d-sa îl crede cumnatul lui Staicu logofătul — nu e fiul lui Vlad Călugărul, ci al lui Vlad Țepeș, după cum arată un hrisov din Arhiva Statului de la 1 Nov. 1508 și pe care ne mirăm cum d-sa, cel mai bun cunoscător al documentelor noastre de la Academie și Arhive, nu'l cunoaște. Apoi am continua: d. Gion, care se ocupă cu istoria Caplelor romîne, habar n'are că pe soția lui Staicu logofătul o chema *Caplea* și că în jurul acestei Caple se învîrtește întreaga tragedie a Patriarhului Nifon și a lui Radul cel Mare. Dar nu așa; nu se face, după părerea noastră așa critică. De aceia trecem mai departe.

D. Bogdan publică (p. 294) o scrisoare a lui Staicu logofătul din care se pôte vedea că acesta era rău bolnav și pe care a dat-o: 1507, anul cel din urmă în care Staicu logofătul e dovedit prin hrisóve fiind încă în viață. D. Ionescu reflectează: «Staicu murise la 1507 sau pôte chiar mai înainte, *căci eă nu mă încred în data 1507 — pusă de d. Bogdan scrisoarei dată în regeste*».

Iarăși vine rîndul să arătăm că d. Gion de și a cetit cartea d-lui Bogdan cu multă grijă, n'a cetit-o cu atenție și dintr'atîtea lucruri frumoase și însemnate n'a prea prins multe. Căci dacă cetea cartea cu atenție ar fi văzut în adnotațiunea istorică de la p. 221 că d. Bogdan citează un document original de la Arhiva Statului, din 20 Iulie 1507, în care figurează numele lui Staicu logofătul în rîndul boerilor divăniți (sau fiind-că d-sa, neștiind slavonește, cunoaște documentele sec. al. XV și XVI din condicele mănăstirești, putea lua cunoștință de acest document din condica Glavaciocului, p. 253, de la Academie). Și d. Bogdan care cunoaște bine și hrisoavele posterioare anului 1507 a văzut în ele că în divanul domnesc logofeția lui Staicu o ține în timpul lui Mihnea cel Rău Teodor vel logofăt, iar în timpul

lui Vlăduță, cumnatul acestuia Bogdan, care în timpul lui Radul cel Mare fusese spătar.

Iată dar că Staicu logofătul n'a putut muri înainte de 1507, la mijlocul cărui an se constată ca fiind în viață încă, ci în decursul anului 1507. Iar anul pus de d. Bogdan la scrisoarea din care se vede că era rău bolnav, e foarte bine și exact pus, chiar dacă d. Gion nu crede.

Iată-ne ajunși, în fine, la partea din urmă a recenziunii d-lui Gion, în care d-sa par'că 'ntr'adins ne-a lăsat cele mai frumoase «perle» ale recenziunii; pe acestea le vom analiza acum.

VIII

În capitolul penultim din «studie și recenziuni» d-l. Ionescu-Gion se întrece pe sine însuși. Iată întâia observație:

«Mă rog, la pag. 21 în doc. XVI Dan Vodă zice, repet, la «pag. 21: am înțeles acest hrisov al străbunului Domniei mele, «sfânt răposatul Ion Mircea Voevod, — iar la pag. 24, repet, la «pag. 24, același Dan Vodă zice: să fie cum a fost în zilele «părintelui Domniei mele Ion Mircea Voevod. Ce e Mircea lui «Dan? Îi este străbun? Îi este părinte?» Și apoi d-sa nedumerit, continuă: orî d. Bogdan «e tutuit» cu desăvîrșire, orî secretarii d-lui prof. Bogdan sunt d'o distracție ca'n basme, orî Dan Vodă «turbase». Și — închee d. Gion — nu e nici o notă, nici la p. 21, nici la p. 24 ca să ni se spună că se traduce ca 'n text.

Nu e, se 'nțelege, căci nu trebuia, de vreme ce d. Bogdan, cînd a indicat locul din Miletici unde sunt publicate textele slave ale documentelor din cestiune, a socotit că nu mai trebuia note — cari să lămurească pe cetitori de croiala d-lui Ionescu-Gion.

Chiar neștiind slavonește, d-sa, dacă ar fi deschis publicația lui Miletici la doc. No. 18 și No. 23, ar fi putut constata cu ajutorul dicționarului paleo-slovenic al lui Miklosich că traducerea d-lui Bogdan e ca 'n text: În documentul dintîiu: pre-roditeli (străbun) și în documentul al doilea numai roditeli (părinte). — Și atunci s'ar fi dumirît că nici d. Bogdan nu e «tutuit», nici secretarii d-sale — pe care nu-î are — nu sunt de o

distracție ca în basme și nici Dan, nepotul lui Mircea cel Bătrîn, n'a fost «turbat» (Sărmanî voievozi romîni, ce ați ajuns sub condeiu d-lui Ionnescu-Gion!), căci nu el a scris documentele de mai sus către Brașoveni. Ci vinovați sunt, dacă se pot considera ca vinovați, bieții prisari de slavonie din cancelaria lui Dan-Voevod, cari nu mai cunoșteau atit de bine limba slavonă în cît să facă strictă deosebire între înțelesul mai strîns, mai apropiat al cuvintelor de mai sus și înțelesul lor mai generic, mai depărtat ce înseamnă și o rudă în linie ascendentă în înțelesul cum zicem noi azi «părinții noștri» — înțelegînd pe înaintași, strămoși. Greșeala nici de cum nu provine de acolo că prisarii n'ar fi cunoscut ce grad de înrudire era între stăpînul lor și Mircea cel Bătrîn. Lucrul acesta se știe de către toți cei ce cunosc documentele noastre nu numai din sec. al XV și XVI, dar chiar din sec. al XVII, în care întilnim deseori designată filiația voevozilor prin terminii improprii și variabili lată de ce d. Bogdan, credem, nu s'a socotit obligat de a da niște lămuriri pe cari se vede treaba că d. Ionnescu-Gion nu le cunoaște.

O altă observație de natura celei de mai sus e următoarea : «d. Bogdan nu spune nimic (pag. 159 — 162) nici în note, nici în notate, pentru ce Teodosie vodă zice de armata lui Radu de la Afumați că e *o ceată de hoți și de rău-făcători*. Cum așa? — întreba-se-vor studentul ori studenta, care știu că Radu de la Afumați a fost (cînd?) ginerile lui Neagoe Basarab?» Nu spune într'adevăr nimic pentru că nu era de nevoie să spună ceva. Fie în pace d. Ionnescu; căci nici studentul nici studenta nu vor rămînea, ca d-sa, nedumeriți citind scrisoarea lui Teodosie-vodă. Pentru că și studentul și studenta știu cum că Radul de la Afumați a fost protivnic și inverșunat dușman al lui Teodosie-vodă; mai știu că Radul a devenit ginerile lui Neagoe Basarab, luînd în căsătorie pe fica mai mică a acestuia, pe Ruxanda, numai în Ianuar 1526, cînd Teodosie-vodă trecuse deja în lumea fericitilor; și mai știu că nu e lucru de mirare ca un Domn să numească oastea rivalului său la scaunul domnesc *o ceată de hoți și rău-făcători*, în niște vremuri cînd fiul se ridica în contra tatălui, acesta se unia cu dușmanii săi de altă dată, spre a lupta contra fiului; în niște vremuri cînd frații se luptau pe viață și pe moarte unul contra altuia, — dar mite doi

pretendenți la tronul lui Neagoe Basarab cu totul străini unul de altul, cum era Teodosie și Radul de la Afumați.

Precum despre documentele Arhivei și ale Academiei, d. Ionescu ne declarase — pe cuvîntul d-sale! — că d. Bogdan nu le-a cercetat și nu le cunoaște; tot ast-fel ne declară sus și tare că d. Bogdan «a cetit ceva, nu mult, în salturi *capricante* din «folositoarea publicație intitulată: *Quellen zur Geschichte der «Stadt Kronstadt»*. Și ne pretinde iarăși să-l credem de-o camdată pe cuvînt, căci, «îi voi demonstra — scrie d. Gion — mai tirziu într'un studiu al meu *Neagoe Vodă, Despina doamna și copiii lor* că pentru Despina doamna n'a luat din *Quellen* nici pe sfert din cele ce se găesc» Ergo: Din *Quellen* d. Bogdan a cetit ceva, nu mult, în salturi capricante..

Dar bine, d. Bogdan a tipărit o carte de «Documente și Regeste» cărora le-a alăturat «adnotațiuni istorice» pentru lămurirea textelor și pentru îndrumarea cercetătorilor spre lucrări de detaliu, așa cum pretinde d. Gion. N'a scris — o mai repetăm — o carte de monografii și biografii. De aceea a scos din *Quellen* tot ce putea scoate un istoric de bun simț, de rațiune și cu metodă în cercetările sale.

Însă d. Ionescu-Gion, care n'a publicat în viața d-sale măcar un document românesc, se vede că nu prea înțelege cum trebuie alcătuită o publicație de documente, ce rost își au și ce proporție trebuie să ia adnotațiunile istorice ce însoțesc documentele într'o atare publicație. Căci atunci n'ar fi înfățișat publicului cetitor o întinsă recensiune plină, cum am văzut, dintr'un capăt pînă într'altul, de observațiuni proprii nesperioase, ridicule chiar, pretențioase și netemeinice; și nici nu și-ar fi spus părerile sale asupra chipului cum ar fi trebuit alcătuită publicația d-lui Bogdan, adică asupra celor ce ar mai fi trebuit ea să cuprindă.

Acum vedem însă că ne grăbim să încheem înainte ca d. Gion să fi încheiat recensiunea sa. Dar aceasta n'o facem cu vre-un scop ascuns; ci numai din simplul motiv că cele ce se mai cuprind în o parte din ultimul foileton al d-lui Gion sunt niște observațiuni fără nici o legătură cu cartea d-lui Bogdan, asupra cutăruși său cutăruși boer, pe care-l cunoaște d. Ionescu și despre care d. Bogdan n'a spus ceia ce știe și d. Gion. O singură observație poate că ar trebui relevată :

D. Bogdan (p. 44) emite într'o notă o ipotesă bine susținută cum că Viteazul Ianoș, ce se constată în legătură de intimă prietenie, ba chiar în serviciul lui Vlad Dracul, ar putea fi *Ioan Corvin* înainte ca acesta să se fi ridicat la demnități înalte militare și politice după lupta de la Semendria (1437) adevărat pe când era un simplu nobil unguresc. D. Ionescu nu se împacă cu această ipotesă și «bănuiește» că Viteazul Ianoș din documentele lui Vlad Dracul e un simplu purtător de scrisori. Noi, cari am văzut că d. Gion nu înțelege de ce Teodosie Voevod numește oastea rivalului său Radul de la Afumați *o ceată de hoți și rău-făcători*, nu putem pretinde de la d-sa să primească o ipotesă pentru înțelegerea căreia trebuesc mai multe elemente istorice reconstitutive. Iată de ce nu discutăm cestiunea *Viteazul Ianoș*; pentru că a face aceasta ar însemna a repeta și a lungi argumentele d-lui Bogdan din adnotațiunea citată. Ș'apoi nici d. Gion nu ne dă motiv la aceasta, căci d-sa în virtutea autorității sale de istoric român, declară simplu că nu primește ipotesa d-lui Bogdan, fără să ne-aducă vre-un argument.

Am încheiat.

Și totuși d. Ionescu nu, și căci îl «speră» cum că cetitorii — «în urma probelor ce a adus» — s'au «convins» despre cele ce le-a declarat la început, că publicația d-lui Bogdan

«este absolut lipsită de orî-ce merit științific...; nu întrunește nici una din condițiunile esențiale pentru lucrări critice de felul acesta; este menită a falsifica, întuneca și perverti mintea studenților...; denotă la autorul ei lipsă de spirit critic, de pătrundere și pricepere în apropierea datelor...; vădește necunoștința complectă a documentelor de la Archive și Academie...; și, în fine, scoate la iveală cînd copilării, cînd eresii, cînd monstruosități...» *Magna petis...*

Nu putem ști întru cît d. Gion va fi convins pe cititorii săi să condamne în chipul formulat mai sus publicația d-lui Bogdan. Dar ceea ce știm și putem mărturisii fără înconjur e că nu ne-am fi putut închipui ca să-și piardă cine-va vremea spre a scrie o recenziune de 11 foiletoane, din care să nu se poată culege o unică observație serioasă, nepretențioasă și întemeiată; nu ne-am fi putut închipui ca față cu cele ce se scriu azi în

domeniul istoriei românești să mai creadă cine-va că cu probe de felul celor ce le-am analizat se poate alcătui o critică istorică în anul Domnului 1903. Tempora mutantur et nos mutamur in illis: Acum ne-am încredințat pe deplin cît prețuește reputația istorică a d-lui Ionescu, pe care și-a întemeiat-o — vedem bine — nu atât prin muncă serioasă și temeinică, cît prin lucrări de pripeală și spoială.

Cît pentru cel ce a alcătuit aceste rînduri, socotim, că nimeni nu-î va lua în nume de rău că le-a scris, — nici chiar d. Gion. Pentru că prin ele n'a tins la alt-ceva de cît să-și susție o convingere pe care a exprimat-o altă dată, cum că *Documentele și Regestele* publicate de d. I. Bogdan, sunt o operă din cele mai de valoare, ca material istoric și studii, din tot ce a apărut până acum la noi cu privire la istoria națională. Atunci am arătat de ce aceasta; iar acum am cercat să înlăturăm rînd pe rînd observațiunile neserioase, pretențioase și netemeinice, pe cari d. Ionescu-Gion le-a adus publicației d-lui Bogdan.

Intru cît am isbutit, vor spune-o cetitorii obiectivi și cunoscători.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ALEX. LĂPÉDATU.

